

Гетьман
Кирило Розумовський

та його
реформаторська
діяльність

(290 років від дня
народження)

18 березня 1728 року у козацькій родині Григорія та Наталії Розумів із села Лемеші поблизу Козельця на Чернігівщині народився син, якого назвали Кирилом. Родина була такою бідною, що в дитинстві Кирило пас чужих кіз. Старший брат Кирила, Олексій через свій чудовий голос потрапив до хору імператриці Єлизавети, доньки Петра I, яка правила з 1741 року. З часом український козак Олексій та імператриця таємно одружилися.

Сім'я Розумовських отримала

графський титул. За сприяння свого брата Кирило потрапив до Петербурга, де зробив стрімку кар'єру від камер-юнкера до президента Петербурзької Академії наук, генерала-фельдмаршала. У 14 років юнак вирушив до Європи, де отримав прекрасну освіту під іменем Івана Обидовського. Він виявив жвавий інтерес до науки - у Берліні проходив навчання у знаменитого математика Леонарда Ейлера, слухав лекції у Гданську, Кенігсберзі, Данцігу, Франції, Італії. Вивчав німецьку, французьку й латинську мови, географію, універсальну історію тощо.

18-річним хлопцем Кирило повернувся до Петербурга. Незважаючи на юний вік, Єлизавета призначила Розумовського на посаду президента Російської академії наук, де він керував 52 роки.

Імператриці дуже подобався вродливий, статечний юнак і вона «засватала» йому в дружини свою троюрідну сестру, фрейліну Катерину Нарішкіну, за якою він отримав великий посаг. Вони мали у шлюбі 11 дітей.

Українська старшина - Я. Лизогуб, М. Ханенко, В. Гудович, у 1746 р. запрошена на весілля Кирила Розумовського, порушила клопотання перед царським урядом про відновлення гетьманства в Україні. Вирішення питання розтяглося на півтора роки.

Бажаючи отримати підтримку козацької старшини у війні з Туреччиною, імператриця Єлизавета Петрівна пов'язувала відновлення гетьманства з особою Кирила Розумовського. Коли Кирила Григоровича було призначено на посаду гетьмана, він навіть засмутився, оскільки звик до столичного життя і не хотів залишати Петербург.

Урочисте обрання гетьмана (елекція) відбулося 22 лютого 1750 року на центральному майдані Глухова, за участю представників від усіх станів Лівобережної України. Розумовський отримав від імператриці гетьманські клейноди – булаву, прапор, бунчук, печатку та литаври.

Своє гетьманування Кирило Розумовський розпочав з того, що скасував обтяжливі збори з населення Лівобережної України. Він ліквідував митниці між Україною та Росією, що полегшило життя купців, але зменшило доходи до скарбниці Українського гетьманату. Пільгою для козацької старшини став гетьманський дозвіл на виробництво горілки.

Однією з найголовніших справ Розумовського на гетьманській посаді стало реформування судового устрою України. Універсалом від 17 листопада 1760 року він запровадив новий порядок судочинства, згідно з яким Генеральний суд очолювали два генеральні судді, а до його складу входили вибрані від старшини представники кожного з 10 полків. Полкові суди було перетворено на городські, де розглядалися кримінальні справи. Головуючими в цих судах залишалися полковники. Крім того, було запроваджено підкоморські й земські суди, що розглядали справи про землю та межування. Судова реформа, здійснена К. Розумовським, відповідала інтересам козацької старшини.

Велику увагу Кирило Розумовський приділяв розвитку господарства. У Батурині та Глухові були зведені цегляні та лісопильні заводи, у Почепі – пороховий завод, у Батурині і Нових Млинах – текстильні фабрики. В Україні запрацювали заводи з виробництва листового срібла і золота, кінний завод, а також свічні, миловарні, дзеркальні та керамічні фабрики. Кирило Розумовський опікувався навчанням здібних юнаків з України та всіляко підтримував їх у подальшій кар'єрі. Київська полкова канцелярія знаходилась в м. Козелець. Видатний український історик Михайло Грушевський називав військових канцеляристів доби гетьмана Розумовського

козацькою інтелігенцією, яка готувала національне українське відродження ХІХ ст. З відновленням гетьманства підпорядкування Лівобережної України із Сенату було передано в Колегію іноземних справ що свідчило про формальне визнання за нею політичної самостійності. Політико-адміністративну владу в Україні здійснювало Правління гетьманського уряду із 6 осіб. Але в плани царського уряду не входило самостійне правління українського гетьмана.

Права гетьмана поступово обмежувались: йому заборонялось призначати полковників без згоди уряду, підтримувати дипломатичні зносини з іншими країнами та ін. Лівобережна Україна була знову підпорядковувана Сенату, де діяла установа під назвою Канцелярія малоросійських справ. Це був суттєвий крок по обмеженню української державності й перетворенню її на провінцію Російської імперії.

У 1762 році імператриця Єлизавета померла.

Кирило Розумовський на чолі Ізмайлівського гвардійського полку взяв активну участь у палацовому

перевороті, в результаті якого імператрицею стала Катерина II.

Наступного року гетьман почав проводити в Україні військову реформу: у козацькому війську запроваджувалися регулярні частини, а для козаків вводився одно-

манітний стрій. У вересні 1763 року гетьман скликав у Глухові велику

старшинську раду. На ній було вироблено та затверджено документ під

назвою «Прохання шляхетства і старшин разом з гетьманом про

відновлення різних старовинних прав Малоросії».

Було складено ще й окрему чолобитну на ім'я Катерини II, де йшлося про запровадження спадкового гетьманства в Україні – після смерті Кирила Розумовського козаки повинні були обирати гетьмана з його прямих спадкоємців. Її підписали майже всі полковники та сотники, а також генеральний писар Василь Туманський, генеральний підскарбій Василь Гудович та генеральний суддя Олександр Дублянський.

Глухівська рада та її рішення викликали велике невдоволення у Петербурзі, і цариця Катерина II своїм указом 1764 року остаточно скасувала посаду гетьмана. Розумовському було присвоєне звання генерал-фельдмаршала і велика пенсія.

Однак козацький устрій продовжував існувати до кінця XVIII століття.

За сприянням Кирила Розумовського в Україні було збудовано чимало православних церков, зокрема у Козельці зведено величний храм Різдва Богородиці за проектом італійського архітектора Б. Растреллі. Палаці родини Розумовських височіють у Петербурзі на набережній річки Мойки, в австрійському Відні та українському Батурині.

Батурин був подарований Розумовському Єлизаветою у 1750 році. За задумом графа місто повинно було стати столицею Гетьманщини, він навіть хотів тут відкрити університет, а в останні роки життя побудував розкішний палацовий комплекс, в якому була величезна бібліотека. Над проектом працював знаменитий шотландський архітектор Чарльз Камерон. З 1794 року Розумовський постійно проживав в Батурині, де і помер у січні 1803-го. Гетьмана поховали у склепі в церкві, що була збудована на його кошти. Біля входу до храму встановлена меморіальна дошка: «На цьому місці у Свято-Воскресенському храмі-усипальниці похований великий син свого народу, останній гетьман України Кирило Григорович Розумовський...».

